

CRNA GORA
S K U P Š T I N A

Odbor za ljudska prava i slobode

Broj: 00-63-8/20-5/

Podgorica, 24. februar 2020. godine

Odbor za ljudska prava i slobode na 54. sjednici, održanoj 18. februara 2020. godine, održao je Konsultativno saslušanje predstavnika Ministarstva prosvjete, Ministarstva rada i socijalnog staranja, Ministarstva zdravlja i Ministarstva za ljudska i manjinska prava na temu „Post-zakonodavni nadzor za Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom („Službeni list CG“, broj 35/15), sa akcentom na primjenu člana 21 ovog Zakona, koji se odnosi na diskriminaciju u oblasti vaspitanja, obrazovanja i stručnog osposobljavanja“.

U skladu sa čl. 62 i 73 Poslovnika Skupštine Crne Gore, Odbor za ljudska prava i slobode podnosi

IZVJEŠTAJ
SA 54. SJEDNICE ODBORA -
KONSULTATIVNO SASLUŠANJE NA TEMU:
„POST-ZAKONODAVNI NADZOR ZA ZAKON O ZABRANI DISKRIMINACIJE LICA SA
INVALIDITETOM („SLUŽBENI LIST CG“, BROJ 35/15), SA AKCENTOM NA PRIMJENU
ČLANA 21 OVOG ZAKONA, KOJI SE ODNOSI NA DISKRIMINACIJU U OBLASTI
VASPITANJA, OBRAZOVANJA I STRUČNOG OSPOSABLJAVANJA“

Na sjednici su, u skladu sa čl. 67 i 73 Poslovnika Skupštine Crne Gore, učestvovali: Arijana Nikolić Vučinić, direktorica Direktorata za predškolsko, osnovno i inkluzivno obrazovanje u Ministarstvu prosvjete, mr Tamara Milić, načelnica Direkcije za predškolsko i inkluzivno obrazovanje u Ministarstvu prosvjete, Svetlana Sovilj, načelnica u Direktoratu za socijalno staranje i dječju zaštitu u Ministarstvu rada i socijalnog staranja, Darko Moračanin, samostalni savjetnik u Direktoratu za zapošljavanje u Ministarstvu rada i socijalnog staranja, Amela Jarović Orahovac, samostalna savjetnica I u Direktoratu za socijalno staranje i dječju zaštitu, Senka Klikovac, načelnica Direkcije za biomedicinu i transplantaciju u Ministarstvu zdravlja, Jovana Radulović, samostalna savjetnica II za organe, tkiva, ćelije i transfuziju u Ministarstvu zdravlja i Blanka Radošević Marović, generalna direktorica Direktorata za unapređenje i zaštitu ljudskih prava i sloboda u Ministarstvu za ljudska i manjinska prava.

Sjednici su, u skladu sa članom 67 stav 2 Poslovnika Skupštine Crne Gore, prisustvovali: poslanik Momčilo Martinović, zamjena člana u Mreži odbora za ljudska prava i rodnu ravnopravnost Zapadnog Balkana (HUGEN), Snežana Mijušković, zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Duška Šljivančanin, savjetnica u instituciji Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, mr Željko Darmanović, direktor JU Resursni centar za obrazovanje i osposobljavanje „1. jun“, Marijana Marković, socijalna radnica u JU Resursni centar za obrazovanje i osposobljavanje „1. jun“, Nataša Knežević, psihološkinja u JU Resursni centar za obrazovanje i osposobljavanje „1. jun“, Marina Vujović, direktorica JU Dnevni centar za djecu i omladinu sa smetnjama i teškoćama u razvoju-Podgorica, Slavka Mirović, defektolog u JU Dnevni centar za djecu i omladinu sa smetnjama i teškoćama u razvoju-Podgorica, Janko Labović, v.d. direktora JU Dječji dom „Mladost“- Bijela u okviru kojeg je Dnevni centar za djecu sa smetnjama u razvoju, Zdenka Mišković, direktorica Osnovne škole „21. maj“- Podgorica, Vera Božović, direktorica Osnovne škole „Mileva Lajović Lalatović“- Nikšić, Osama Makavi Kogali, šef Predstavništva UNICEF-a u Crnoj Gori, Ivana Ceković, koordinatorka Obrazovnog programa u Predstavništvu UNICEF-a u Crnoj Gori, Lene Polsen, ekspertkinja Kontera grupe (*KonTerra Group*) koja sprovodi nezavisnu evaluaciju Programskog

dokumenta za Crnu Goru za period 2017-2021. koji predstavlja osnov za saradnju između UNICEF-a i Vlade Crne Gore, Aleksandra Gligorović, nacionalna konsultantkinja koja sprovodi nezavisnu evaluaciju Programskog dokumenta za Crnu Goru za period 2017-2021. koji predstavlja osnov za saradnju između UNICEF-a i Vlade Crne Gore, Anjet Lanting, savjetnica UN za ljudska prava, Aleksandra Vukčević, predstavnik NVO „Građanska alijansa“, Milenko Vojičić, predsjednik Skupštine NVO „Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore“, Anđela Radovanović, programska menadžerka u NVO „Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore“, Goran Macanović, izvršni direktor NVO „Savez slijepih Crne Gore“, Milisav Korać, izvršni direktor NVO Savez udruženja roditelja djece i omladine sa teškoćama u razvoju, Milena Bešić, direktorica NVO Centar za demokratiju i ljudska prava (CEDEM), Sanela Žiga, potpredsjednica Udruženja „Zračak nade“- Pljevlja, Ivan Radojević, program menadžer Vestminsterske fondacije za demokratiju i Pavle Dimitrijević, ekspert- istraživač zadužen za izradu izvještaja o post-zakonodavnom nadzoru za Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom, angažovanog od strane WFD-e.

Odbor za ljudska prava i slobode Skupštine Crne Gore 24. jula 2019. godine uključen u Projekat Vestminsterske fondacije za demokratiju (WFD) „Kreiranje parlamentarne mreže o ljudskim pravima na Zapadnom Balkanu“ u kojem učestvuju parlamentarna radna tijela koja se bave ljudskim pravima i rodnom ravnopravnošću iz osam parlamenata, odnosno šest zemalja Zapadnog Balkana: Albanija, Bosna i Hercegovina, Republika Sjeverna Makedonija, Republika Kosovo, Srbija i Crna Gora.

Ovaj regionalni parlamentarni Projekat WFD, nevladinog javnog tijela sa preko 25 godina iskustva, 60 globalnih programa i 35 kancelarija u cijelom svijetu podržan je od strane Ministarstva inostranih poslova Norveške i realizuje se od aprila 2019. do novembra 2021. godine. Sprovodi se u cilju unapređenja regionalne parlamentarne saradnje na Zapadnom Balkanu i poboljšanja nadzora nad zakonodavstvom koje se tiče ljudskih prava i rodne ravnopravnosti. Uspostavljanjem regionalne mreže parlamentarnih odbora za ljudska prava i rodnu ravnopravnost na Zapadnom Balkanu, WFD nastoji da doprinese poboljšanju nadzorne uloge i kapaciteta parlamenata i razvijanju mehanizama za regionalnu parlamentarnu saradnju u oblasti ljudskih prava koji će omogućiti efikasan nadzor zakonodavstva o ljudskim pravima.

Na svim do sada realizovanim aktivnostima u sklopu Projekta WFD-a naglašeno je da će **posebna pažnja biti posvećena jačanju kapaciteta skupštinskih odbora Zapadnog Balkana za sprovođenje post-zakonodavne kontrole zakona i politika** koje regulišu ljudska prava i rodnu ravnopravnost u cilju procjene da li su usvojeni zakoni implementirani na planirani način, da li su dali očekivane rezultate i ostvaruju li predviđene ishode. Ističemo da se post-zakonodavnim nadzorom razmatra sprovođenje zakona i njihovog uticaja na društvo, a što bi trebalo da doprinese poboljšanju samih zakona i dobrobiti građana.

Imajući u vidu da je jedan od ciljeva Projekta WFD poboljšanje nadzora nad zakonodavstvom, u decembru 2019. parlamentarni odbori za ljudska prava i rodnu ravnopravnost su dobili zadatak da odaberu zakon usvojen u poslednjih tri do pet godina, za koji će se u okviru pilot projekta izvršiti post-zakonodavni nadzor.

S tim u vezi, **Odbor za ljudska prava i slobode Skupštine Crne Gore**, u skladu sa svojim nadležnostima utvrđenim Poslovníkom Skupštine Crne Gore, u okviru aktivnosti u HUGEN Mreži **predložio je sprovođenje post-zakonodavnog nadzora za Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom ("Službeni list CG", broj 35/15)**, koji je Skupština Crne Gore 25. saziva donijela na Sedmoj sjednici Prvog redovnog (proljećnjeg) zasijedanja u 2015. godini, dana 26. juna 2015.

Predloženi pilot projekat je podržan od strane WFD, koja je **u januaru 2020. godine putem javnog poziva izabrala istraživače Danijelu Božović i Pavla Dimitrijevića, koji će sprovesti relevantno istraživanje u postupku post-zakonodavnog nadzora za Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom.** Istraživači će prikupljati neophodne informacije i podatke o primjeni Zakona, organizovati direktne konsultacije sa identifikovanim subjektima, **do kraja mjeseca aprila 2020. sačiniti PLS izvještaj o Zakonu o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom sa preporukama** i učestvovati na sjednicama Odbora/Skupštine kako bi prezentovali i diskutovali o nalazima iz PLS izvještaja.

U toku PLS procesa poseban akcenat biće na sledećim aspektima primjene Zakona o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom:

- analiziranje primjene člana 21 Zakona; određivanje stvarnog stanja sa stanovišta poštovanja prava lica, u konkretnom slučaju, djece sa invaliditetom na vaspitanje, obrazovanje i stručno osposobljavanje;
- analiziranje u kojoj mjeri je licima sa invaliditetom omogućeno da: vrše izbor obrazovnog programa i upis i pristup i boravak u obrazovno-vaspitnoj ustanovi, u skladu sa njegovim mogućnostima; prate nastavu i da im se provjerava znanje, kao i da učestvuju u drugim vaspitnim, odnosno obrazovnim aktivnostima, uključujući i učešće u vannastavnim aktivnostima i takmičenjima;
- vršenje nadzora u kojoj mjeri i obimu se preduzimaju posebne mjere za uspostavljanje i pružanje individualizovane podrške za nesmetano praćenje nastave i provjeru znanja, kao i učešće u drugim vaspitnim, odnosno obrazovnim aktivnostima, uključujući i učešće u vannastavnim aktivnostima i takmičenjima.

Konsultativno saslušanje je organizovano u cilju jačanja kapaciteta ovog skupštinskog odbora za sprovođenje post-zakonodavne kontrole zakona i politika koje regulišu ljudska prava i doprinosa prikupljanju informacija potrebnih za uspješnu realizaciju pilot projekta koji se odnosi na post-zakonodavni nadzor za Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom. Ovom aktivnošću Odbor je doprinio ostvarivanju inicijalnih kontakata između predstavnika ključnih zainteresovanih strana, izabranih istraživača za sprovođenje pilot projekta i predstavnika Vestminsterske fondacije za demokratiju i omogućio ubrzanje aktivnosti planiranih u okviru pilot projekta post-zakonodavnog nadzora.

Uvodna izlaganja imali su: Arijana Nikolić Vučinić, direktorica Direktorata za predškolsko, osnovno i inkluzivno obrazovanje u Ministarstvu prosvjete, Senka Klikovac, načelnica Direkcije za biomedicinu i transplantaciju u Ministarstvu zdravlja i Blanka Radošević Marović, generalna direktorica Direktorata za unapređenje i zaštitu ljudskih prava i sloboda u Ministarstvu za ljudska i manjinska prava.

Direktorica Direktorata za predškolsko, osnovno i inkluzivno obrazovanje u Ministarstvu prosvjete Arijana Nikolić Vučinić je informisala o sledećem:

- crnogorski obrazovni sistem doživljava inkluzivno obrazovanje kao prvi izbor i najbolji pristup obrazovanju djece sa posebnim obrazovnim potrebama, što značajno doprinosi smanjenju diskriminacije, budući da su kroz ovakav model koji se razvija u poslednjih 20 godina djeca uključena u redovne škole i zajedno sa drugom djecom pohađaju nastavu;
- uspostavljen je normativni i strateški okvir i u svim zakonima koji se tiču obrazovanja istaknuta je zabrana diskriminacije;
- Strategija inkluzivnog obrazovanja koja je usvojena krajem 2019. rukovodi se principima dostupnosti, pravičnosti, jednakosti, kontinuiteta i kvaliteta;
- osnov za rad sa djecom sa posebnim obrazovnim potrebama je Individualni razvojno-obrazovni program – IROP, koji vrti i škole izrađuju za svako dijete i definišu akademske i razvojne ciljeve koje treba postići;
- kontinuirano se sprovode obuke za individualizaciju nastave, pristupa i rada, a razvijen je Individualni tranzicioni plan 1 za prelazak učenika iz osnovne u srednju školu, kao i Individualni tranzicioni plan 2 koji povezuje obrazovanje i zapošljavanje;
- lokalne komisije za usmjeravanje predlažu program, stručnu pomoć, kadrovske, prostorne, materijalne i druge uslove za svako dijete sa posebnim obrazovnim potrebama. Pristup je multidisciplinarni i intersektorski, uz učešće roditelja. Takođe, Ministarstvo prosvjete vodi evidenciju po osnovu dostavljenih obavještenja o usmjeravanju;
- u crnogorskom obrazovnom sistemu podršku inkluzivnom obrazovanju daju tri resursna centra koji pružaju značajnu pomoć u obukama nastavnika koji rade sa djecom sa teškoćama u razvoju;
- škole za djecu sa posebnim obrazovnim potrebama angažuju asistente u nastavi, kao tehničku podršku djeci i u ovom trenutku angažovano je preko 300 asistenata;

- inkluzivno obrazovanje sprovodi se kroz stručnu podršku resursnih centara, poboljšanje pristupačnosti, opremanje i samostalnu produkciju specijalizovanih individualizovanih nastavnih sredstava;

- u preko 100 obrazovno-vaspitnih ustanova prilagođen je pristup, u 60 ustanova prilagođen je toalet, dok u preko 10 postoji lift;

- u školama u kojima je najveći broj djece sa intelektualnim i smetnjama iz spektra autizma obezbijedena su specijalizovana didaktička sredstva, kao i u školama u kojima uče djeca sa smetnjama vida;

- završeni su ili su u toku radovi na 30-ak objekata i to: toaleti su prilagođeni osobama sa invaliditetom u 14 škola, platforme su napravljene u četiri škole, izvedeni su radovi na prilagođavanju četiri fakulteta, djelimično su prilagođena dva resursna centra u Podgorici i još pet objekata. Za 40 škola biće obezbijeden osnovni IT paket za prilagođavanje, izvođenje nastave i izradu nastavnih sredstava, a kroz IPA projekat biće prilagođeno šest do osam škola;

- novina je mobilna služba organizovana pri Zavodu za školstvo koja podrazumijeva angažovanje stručnjaka za individualnu podršku djeci, savjetodavni rad sa stručnom službom škole, nastavnicima, praktično vođenje i slične aktivnosti;

- u toku je pilotiranje programa prelaska sa razredne na predmetnu nastavu koja će omogućiti bolju pripremu djeteta za veći broj nastavnika i adekvatniju realizaciju predmetnih programa, kao i programa za adolescente sa smetnjama u razvoju;

- u školama se izvode radionice "Ne diskriminaciji", a 25. i 26. februara 2020. u pet škola u Crnoj Gori održaće sajmove na kojima će biti predstavljeni primjeri dobre prakse u oblasti nediskriminacije djece sa posebnim obrazovnim potrebama i

- ključni prepoznati izazov je i dalje prisutni medicinski model zbog čega je neophodno preći na model sa stanovišta ljudskih prava koji će omogućiti pravovremeno otkrivanje smetnje, adekvatan tretman i podršku za dijete i njegovu porodicu.

Načelnica Direkcije za biomedicinu i transplantaciju u Ministarstvu zdravlja Senka Klikovac je saopštila da je zdravstveni sistem u Crnoj Gori zasnovan na principu jednakosti. U poslednjih godinu i po u sistemu zdravstva ostvaren je značajan napredak. Rekonstrukcijom zdravstvenih objekata i nabavkom opreme nastoje da ih, u mjeri mogućeg, prilagode licima sa invaliditetom. Otvaranjem ambulanti na ruralnim područjima nastoje da zdravstveni sistem približe svim građanima.

Generalna direktorica Direktorata za unapređenje i zaštitu ljudskih prava i sloboda Blanka Radošević Marović je podsjetila da je Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom obuhvatio sve oblasti koje su definisane Konvencijom UN o pravima lica sa invaliditetom, navodeći da ima prostora za dodatno usklađivanje sa Konvencijom, posebno u dijelu koji se tiče poslovne sposobnosti. Podsjetila je na Zaključak Skupštine o obavezi usklađivanja zakonodavstva sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom i Konvencijom UN o pravima lica sa invaliditetom. Ukazala je na saradnju Ministarstva sa lokalnim samoupravama u izradi lokalnih akcionih planova za zaštitu od diskriminacije, saradnju sa nevladinom organizacijama koje se bave zaštitom lica sa invaliditetom i organizaciju brojnih edukacija u cilju podizanja svijesti o licima sa invaliditetom. Smatra da je potrebno još mnogo raditi na zapošljavanju lica sa invaliditetom i obezbjeđivanju pristupa javnim površinama i objektima, kao i pristupa informacijama i komunikacijama. Ukazala je na važnost uključivanja osoba sa invaliditetom u javni i politički život o čemu će ove godine sprovoditi kampanju.

U raspravi su učestvovali: direktor Resursnog centra za obrazovanje i osposobljavanje „1. jun“ mr Željko Darmanović, zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore Snežana Mijušković, šef Predstavništva UNICEF-a u Crnoj Gori Osama Makavi Kogali, direktorica Osnovne škole „Mileva Lajović Lalatović“ Vera Božović, savjetnica UN za ljudska prava Anjet Lanting, direktorica Centra za demokratiju i ljudska prava Milena Bešić, izvršni direktor Saveza udruženja roditelja djece i omladine sa teškoćama u razvoju „Naša inicijativa“ Milisav Korać, programska menadžerka u Udruženju mladih sa hendikepom Crne Gore Anđela Radovanović, predsjednik Skupštine Udruženja mladih sa hendikepom Crne Gore Milenko Vojičić, izvršni direktor Saveza slijepih Crne Gore Goran Macanović, potpredsjednica Udruženja „Zračak nade“ Sanela Žiga, poslanici dr Suad Numanović, Mirsad Murić, mr Branka Tanasijević i Žana Filipović, direktorica Direktorata za predškolsko, osnovno i inkluzivno obrazovanje u Ministarstvu prosvjete Arijana Nikolić Vučinić, generalna direktorica Direktorata za

unapređenje i zaštitu ljudskih prava i sloboda u Ministarstvu za ljudska i manjinska prava, Blanka Radošević Marović i predsjednik Odbora dr Halil Duković.

Na Konsultativnom saslušanju poslanici, članovi Odbora su postavili sledeća pitanja:

1. Imajući u vidu da je koordinirano planiranje, saradnja u zdravstvu, obrazovanju i socijalnoj zaštiti, kao i rana identifikacija i intervencija ključna za podršku djeci sa smetnjama u razvoju i njihovim porodicama, kakva je dosadašnja saradnja nadležnih institucija i sa kojim izazovima se suočavaju? *(poslanik dr Suad Numanović)*

2. Da li je Ministarstvo prosvjete vršilo evaluaciju osoblja koje obavlja poslove asistenata u nastavi i da li su zadovoljni njihovim radom? *(poslanik dr Suad Numanović)*

3. Da li su vršene kontrolne provjere znanja lica sa invaliditetom i ocjena koje ova lica dobijaju od strane nastavnog kadra? *(poslanik Mirsad Murić)*

4. Da li postoje podaci o broju djece sa invaliditetom koja u školskoj 2019/2020. pohađaju redovan sistem obrazovanja i vaspitanja? *(poslanik Mirsad Murić)*

5. U kojoj mjeri djeca sa invaliditetom, odnosno njihovi roditelji učestvuju u izboru obrazovnih programa, pa čak i u njihovom kreiranju u skladu sa njihovim mogućnostima i šta bi se u narednom periodu moglo preduzeti na tom planu? *(poslanica mr Branka Tanasijević)*

6. Imajući u vidu da se u brojnim analizama i izvještajima relevantnih međunarodnih organizacija ukazuje da djeca sa invaliditetom koja žive u udaljenim ili izolovanim lokalitetima, prvenstveno u ruralnim područjima Crne Gore imaju smanjen pristup obrazovanju i polazeći od činjenice da su Zakonom stvorene pretpostavke za takozvani „interaktivni servis podrške“ za djecu u ruralnim područjima, u koliko opština u Crnoj Gori postoje ovakvi servisi i kakvi su njihovi dosadašnji rezultati? *(poslanica mr Branka Tanasijević)*

7. Koliko zakona je do sada usklađeno sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom i Konvencijom UN o pravima lica sa invaliditetom, u skladu sa preporukama iz Analize usklađenosti zakonodavstva u Crnoj Gori sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom i Konvencijom UN o pravima lica sa invaliditetom? *(poslanica Žana Filipović)*

Odbor za ljudska prava i slobode je jednoglasno (sa osam glasova „za“) donio sledeći

ZAKLJUČAK

1. Održavanjem Konsultativnog saslušanja predstavnika četiri resorna ministarstva Odbor za ljudska prava i slobode je dao značajan doprinos prikupljanju informacija potrebnih za uspješnu realizaciju Pilot projekta koji se odnosi na post-zakonodavni nadzor za Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom, sa posebnim akcentom na primjenu člana 21 ovog Zakona. Takođe, Odbor je doprinio ostvarivanju inicijalnih kontakata između predstavnika ključnih zainteresovanih strana, izabranih istraživača za sprovođenje Pilot projekta i predstavnika Vestminsterske fondacije za demokratiju, kao i ubrzanju aktivnosti planiranih u okviru Pilot projekta za post-zakonodavni nadzor.

Imajući u vidu važnost ovog Pilot projekta za dalje jačanje kapaciteta ovog skupštinskog Odbora za sprovođenje post-zakonodavne kontrole zakona i politika koje regulišu ljudska prava, Odbor za ljudska prava i slobode izražava spremnost i zadovoljstvo da učestvuje u daljim aktivnostima planiranim u okviru Projekta Vestminsterske fondacije za demokratiju „Kreiranje parlamentarne mreže o ljudskim pravima na Zapadnom Balkanu“ koji se realizuje u šest država Zapadnog Balkana od aprila 2019. do novembra 2021. godine.

2. Iako crnogorski obrazovni sistem inkluzivno obrazovanje koje se sprovodi u poslednjih 20 godina doživljava kao prvi izbor i najbolji pristup u obrazovanju djece sa posebnim obrazovnim potrebama za koji je uspostavljen kvalitetan zakonodavni i strateški okvir, Odbor ocjenjuje da kvalitet inkluzivnog obrazovanja, kvalitet određivanja i sprovođenja individualno-razvojnih obrazovnih programa (IROP), obezbjeđivanje uslova za sprovođenje predloženog

programa, praćenje jednom određenog programa, stepen obrazovanja koje dijete stiče i mogućnost nastavnika da kvalitetno održe nastavnu jedinicu i dalje ostaju izazov.

3. Iako je trenutno u crnogorskom obrazovnom sistemu angažovano preko 300 asistenata u nastavi, ocjena je Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore da nadležne službe ne obezbjeđuju dovoljan broj asistenata u nastavi u odnosu na broj rješenja kojima su komisije predložile ovaj vid podrške i da nijedno od improvizovanih rješenja nije u interesu djeteta.
Stoga, Odbor podržava mišljenje Zaštitnika u kojem se naglašava da obrazovna ustanova i nadležno Ministarstvo moraju postupiti po datom rješenju u kojem komisija nalaže obezbjeđivanje određenih uslova za sprovođenje nastavnog programa u skladu sa individualnim potrebama djeteta, jer bi se u suprotnom obesmislio rad i angažovanje komisija za usmjeravanje djece sa posebnim obrazovnim potrebama.
4. Iako je u preko 100 obrazovno-vaspitnih ustanova prilagođen pristup, u 60 ustanova prilagođen toalet, u preko 10 postoji lift i završeni su ili su u toku radovi na 30-ak objekata, Odbor ocjenjuje da obrazovne ustanove u Crnoj Gori još uvijek arhitektonski i prostorno nijesu prilagođene djeci sa smetnjama u razvoju i isključena iz punog učešća u obrazovnom procesu, zbog čega su uskraćena za jednak tretman.
Stoga, Odbor zaključuje da je, u skladu sa nacionalnim propisima i međunarodnim standardima, svakom djetetu neophodno obezbijediti jednak pristup obrazovanju.
5. Polazeći od ocjene Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore da još uvijek nije uspostavljena funkcionalna komunikacija i koordinacija između nadležnih komisija za usmjeravanje djece sa posebnim obrazovnim potrebama, obrazovnih ustanova i Ministarstva prosvjete, zbog čega mnoga izvršna rješenja o usmjeravanju kojima komisija preporuči školi obezbjeđivanje asistenta u nastavi ostanu neizvršena, Odbor podržava preporuku Zaštitnika kojom se ukazuje na neophodnost uspostavljanja funkcionalne komunikacije i koordinacije između komisija, obrazovnih ustanova i Ministarstva prosvjete kako bi se imao uvid u potrebe djece i problemi rješavali blagovremeno uz poštovanje najboljeg interesa djeteta.
6. Iako se uz podršku tri resursna centra sprovode kontinuirane obuke za upravu škola i nastavno osoblje koje radi sa djecom sa smetnjama u razvoju, što je bila i jedna od preporuka Komiteta UN za prava lica sa invaliditetom i Komiteta UN za prava djeteta, i dalje je prisutna nesenizibilnost pojedinih prosvjetnih radnika prema djeci sa smetnjama u razvoju. Stoga, Odbor predlaže sprovođenje većeg broja edukacija i veću podršku nastavnicima u obavljanju odgovornog posla u radu sa djecom.
7. Odbor ocjenjuje da je ostvaren značajan učinak u donošenju zakona, strategija i akcionih planova koji se odnose na prava djeteta. Međutim, u narednom periodu neophodno je obezbijediti adekvatne finansijske resurse za njihovu implementaciju i uložiti dodatne napore na koordiniranom planiranju, jačanju multisektorske saradnje u obrazovanju, zdravlju i socijalnoj zaštiti i na ranoj identifikaciji i intervenciji što je ključno za podršku djeci sa smetnjama u razvoju i njihovim porodicama.
8. Nedostaju statistički podaci o broju djece sa smetnjama u razvoju u Crnoj Gori i broju djece sa smetnjama u razvoju koja su van sistema obrazovanja. Stoga je u narednom periodu neophodno utvrditi precizne statističke podatke koji bi bili osnov za preduzimanje daljih planiranih i koordiniranih aktivnosti u ovoj oblasti.

9. Odbor ohrabruje nadležne organe da preduzmu aktivnosti na realizaciji preporuka Komiteta UN za prava lica sa invaliditetom i Komiteta UN za prava djeteta, posebno onih koje se odnose na promjenu definicije "razumne adaptacije" u skladu sa Konvencijom UN o pravima lica sa invaliditetom, kreiranje bolje baze podataka o osobama sa invaliditetom u osnovnim i srednjim školama i promjenu pristupa djeci sa invaliditetom sa medicinskog na model zasnovan na ljudskim pravima.
10. U cilju prikupljanja svih informacija potrebnih za rad istraživača i pripremu kvalitetnog izvještaja o post-zakonodavnom nadzoru za Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom koji bi sadržao konkretne preporuke kojima bi se ukazalo na eventualnu potrebu izmjene Zakona ili podzakonskih akata, Odbor izražava očekivanje za nastavkom saradnje i moli predstavnike nadležnih institucija i organizacija da pomognu u procesu prikupljanja podataka i neophodnih informacija od značaja za pitanja u vezi sa sprovođenjem Zakona, kao i u zakazivanju potencijalnih dodatnih konsultacija između istraživača, angažovanog od strane Vestminsterske fondacije za demokratiju i predstavnika ključnih zainteresovanih strana u formi intervjua.
11. Odbor za ljudska prava i slobode Skupštine Crne Gore će dostaviti Zaključak Ministarstvu prosvjete, Ministarstvu rada i socijalnog staranja, Ministarstvu zdravlja, Ministarstvu za ljudska i manjinska prava, na dalji postupak i Kolegijumu Predsjednika Skupštine Crne Gore, Zaštitniku ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Kancelariji za evropske integracije, JU Resursni centar za obrazovanje i osposobljavanje „1. jun“, JU Dnevni centar za djecu i omladinu sa smetnjama i teškoćama u razvoju- Podgorica, JU Dječji dom „Mladost“- Bijela, JU Osnovna škola „21. maj“- Podgorica, JU Osnovna škola „Mileva Lajović Lalatović“- Nikšić, Delegaciji Evropske unije u Crnoj Gori, Sistemu Ujedinjenih nacija u Crnoj Gori, Predstavništvu UNICEF-a u Crnoj Gori, Vestminsterskoj fondaciji za demokratiju- Kancelarija u Beogradu, NVO "Građanska alijansa", NVO Savez udruženja roditelja djece i omladine sa teškoćama u razvoju "Naša inicijativa", NVO "Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore", NVO "Savez slijepih Crne Gore", NVO "Centar za demokratiju i ljudska prava" i Udruženju "Zračak nade"- Pljevlja, na upoznavanje.

PREDSJEDNIK ODBORA

dr Halil Duković